

Heli
Laaksonen
Luonnos.

Eräänlaisia
esitelmiä

Helsingissä
Kustannusosakeyhtiö
Otava

Sisälmykset:

- Aurinko. 7
Sade. 9
Tuuli. 11
Kääpiöpäästäinen. 13
Omena. 15
Hevonen. 17
Syreeni. 19
Karhu. 21
Kasvin idea. 23
Lisäntyminen. 26
Korte ja kuikka. 29
Leppäkerttu. 32
Iso kivi. 34
Vadelma. 36
Sammal. 37
Jäkälä. 41
Tammi. 43
Vyöturkis-
kuoriainen. 45
Linnun idea. 47
Västäräkki. 49
Merimetso. 52
Lunni. 54
Hylje. 56
Lahna. 59
Ahven ja made. 61
Tavi ja all. 64
Plankton. 67
Mursu. 69
Pikkulimaska. 71
Lumme. 73
Isomaksaruoho. 75
Kihokki. 76
Pallosalama. 77
Töyhtötiainen. 79
Hirvi. 81
Punkki. 86
Aarnisammal. 88
Suppilovahvero. 90
Palokärki. 92
Käpy. 94
Kataja. 97
Näsiä. 99
Pähkinä. 101
Ketunkääpä. 103
Hevos-
muurahainen. 107
Kani. 109
Viiriäinen. 111
Vuohi. 113
Töyhtöhyppä. 115
Ohra. 117
Ohranverkko-
laikku. 119
Liero. 121
Lanttu. 124
Lanttu. 126
Kettu. 128
Sika. 131
Marsu,
ent. merisika. 134
Mäyrä
ent. metsäsika. 137
Lehmä. 139
Maksalaatikko. 142
Lamma. 146
Susi. 149
Sudenmarja. 151
Närhi. 153
Metsälauha. 155
Näätä. 156
Mesisieni. 158
Kolo. 160
Pulu. 162
Ihminen. 165
Kyy. 167
Kärpänen. 169
Tervapääsky. 171
Ahma. 174
Vanamo. 177
Hämähäkki. 179
Ilves. 181
Korukeräpallokas. 183
Liito-orava. 185
Haapa. 187
Halavasepikkä. 190
Silkkityynynen. 192
Jauhokoisa. 195
Kardemumma. 197
Hyasintti. 199
Punatulkku. 201
Auringonkukka
ja kielo. 203
Apina. 206
Pyörre. 210
Irlanninhirvi. 211
Vilukko. 214
Ravintoketju
eli loppu ja alku. 216
Lähteillä 219

Copyright © Heli Laaksonen ja Kustannusosakeyhtiö Otava, 2022

Kuvitus: Heli Laaksonen

Graafinen suunnittelu: Piia Aho

ISBN 978-951-1-44744-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Aurinko.

Puhutaan
säästä.
Puhutaan
lomasta.
Puhutaan
lippalakista ja
suojakertoimesta.

Tärkein jää sanomatta:
Aurinko antaa maapallolle
lämmön, valon, ravinnon
ja sekalaista.
Lattialämmitystä isommalle – Aurinko.
Klapeja pesään – Aurinko.
Keittoa pöytään – Aurinko.
Ruusut ylioppilaalle – Aurinko.
Talviyönä pitkät päälle – Aurinko.
Suviaamuna verhot auki –

Aurinko on kiintotähti.
Sinne on tästä kahdeksan minuutin kävelymatka
(jos kävelee kuin valo).

Maapallo kiertää pää kenossa Aurinkoa,
yhteen lenkkiin menee vuosi.
Siitä syntyvät kevät, kesä, syksy ja talvi.
Aurinko pyörähtää itse akselinsa
ympäri kerran kuussa,
mutta sitä ei huomaa,
koska se on joka puolelta samanvärinen,
valkoinen.

Jos Aurinko näyttää keltaiselta,
valitukset voi osoittaa ilmakehälle.

Auringolla on korona.
On ollut jo 4 500 000 000 vuotta.
Korona on sen uloin kaasukehä.
Auringolla on myös ydin, välipaikat ja pinta.
Ytimen lämpö on 15 miljoonaa C°.
(Talitiaisien ruumiinlämpö on 41 astetta,
yöllä pari astetta viileämpi.)

Aurinko on elinkaarensa puolivälissä vasta.
Loppumetreillä sen vetyä uhkuva ydin ehtyy,
kaikki aine karkaa sumuna avaruuteen,
ja koko tähti jäähtyy mustaksi pieneksi mötiksi.

Siihen saakka Aurinko palvelee 24/7.
Ilmaisia lounaita, manuille illallisia.
Auringon laskua emme koskaan maksa.
Millä maksaisimmekaan?

Pitäisikö kiittää?
Aurinko ei ystävällisyyksissään säteile
sen enempää kuin ihminen
pelkkää kiltteyttään ruoansulattaisi.
Myöntää silti voi:
tärkein,
kuumin,
täydellisin pallo
mitä näillä main on nähty.

S a d e .

Kuusimetsässä satoi.

Hissutteli pilvestä alas
 aamusta saakka maahan saakka.
 Kastui latvus.
 Siitä sai kottarainen noukkia noukkaansa pisarat.
 Kastuivat oksat ja runko ja kuusen alla heinä.
 Siitä sammutti vanha orava janonsa.
 Kastui karike, humus, maannos kaikkineen.
 Siitä sai kuusen juuri kyllin.
 Satoi ja satoi.

Mitä ei ehtinyt kuusi juoda,
 sille avasi kantensa pohjavesivarasto
 ja pintavetenä juoksi sade mäkeä alas
 katsomaan, kastamaan uusia maisemia,
 täyttämään sammakon lammet,
 höyrynä nousemaan taivaaseen takaisin,
 valmiina seuraavaan matalaan.

Kaupungissa satoi.

Oli betoniseinä, rapninki, teräsrunko,
 kattoikkuna, popniitti, aaltopelti,
 tiilipiha, sementtilaatta, asfaltti
 – ja kaikki ne rummuttivat:
 älä nyt ainakaan tänne tule!
 Satoi ja satoi.

Sade pyöri nurkissa.
Mihinkään ei tarvittu.
Mistään ei lähtenyt vetämään.
Joku haukkui: hule!

No mut mihe mää mene?
kysyi sade
ja painui kellareihin, parkkihalliin,
lelukaupan alakertaan.

Ihminen sanoi sitä tulvaksi
ja oli sille kiukkuinen.

Tuuli.

Tuuli on laulun Doris,
kun hän pyyhältää.

Tuuli on vapaata ilmaa,
joka liikkuu maan suuntaisesti.
Se kiiruhtaa sinne, missä on tilaa
sillä niin on fysiikka järjestetty,
että aina täytyy olla samaa,
jatkovasti tasataan.

Kun aurinko lämmittää,
ilma muuttuu ilosta keveäksi ja nousee.
Sen paikka jää tyhjäksi.
Kylmä ilma säntää Doriksena lämpimän paikalle.
Kasvoilla tuntee, kun sen helma viuhahtaa.
Tämä on tuulen synty.

Mitä nopeammin viuhahtaa,
sitä rivakammin lämpötila muuttuu,
sitä navakampi on tuuli.

Tuuleen vaikuttaa muukin.
Maapallon pyörimisliike
pyörtää ilmojen suunnat kuin sanansa.
Ja jos ilman eteen tulee este,
Ural-vuori tai Turun linna,
se hidastuu.

Päivisin puhaltaa mereltä maalle. Merituuli.
Öisin puhaltaa maalta merelle. Maatuuli.

Jos kuussa olisi ilmaa. Kuutuuli.
Jos vain voi, Suomessa puhuu lounaasta. Lounaistuuli.
Kaikkein harvimmin idästä. Itätuuli.

Ulkona lukeminen olisi helpompaa, jollei tuulisi.
Puutarhajuhlissa olisi hauskeempaa, jollei tuulisi.
Keihäs menisi suoraan, jollei tuulisi.
Jollei tuulisi, ei sää vaihtuisi.
Jollei tuulisi, ei sade kulkisi.
Jollei tuulisi, ei vilja pölyttyisi.
Jollei tuulisi, ei lippu liehuisi.

Tuuli on laulun Doris.
Doris oli reissunainen.

Kääpiöpäästäinen.

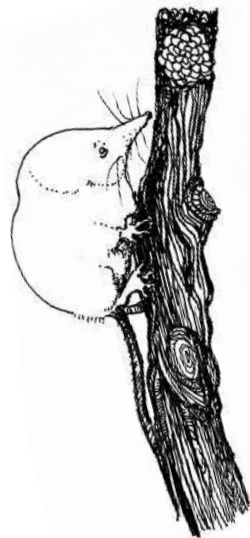
Tässä maailmankylässä
 pienimmäisimmälläkin nisäkkäällä on
 nisät,
 neljä raajaa,
 kolme keskikorvan luuta
 & yksi sydän.

Lämpimän etelän ruohikoissa ravaa
 kaikista kevein nisäkäs,
 parigrammainen,
 parituumainen
 vähäpäästäinen.
 Sen sydän voi lyödä 1511 kertaa minuutissa,
 mutta ei useammin.

Vähäpäästäisen lähisukulainen
 on täällä pohjoisen metsissä
 käppäilevä kääpiöpäästäinen,
 Suomen pienin nisäkäs.

Se on suvella suurimmillaan,
 neljägrammainen jötkäle.
 Talvella, kun pitää säästää kaikesta,
 se supistaa itsensä puoleen, kevenee, lyhenee.
 Mitään ylimääräistä ei jää,
 kutistuvat välilevyt, kallo, aivotkin.
 (Hyvin tääl simppelempiki pärjä.)

Talvisin kääpiöpäästäisiä mahtuu
 viisi rinnakkain tulitikkulaatikkoon.

Kääpiöpäästäinen,
Sorex minutissimus,
 oman kokoisenaan.

Tumman suklaan värisen,
 pitkänokkaisen tihrusilmän
 mielimaastoja ovat mustikkametsät.
 Siritellen se rakentaa heinäpesää perheelleen,
 eikä sure lyhyttä ikäänsä,
 puoltatoista vuotta, jotka se saa elämältä.

Ui, kiipeää ja on muutenkin sportti,
 liikkuu pinkomalla.
 Syytä on:

sen on syötävä päivässä 3 x oman painonsa verran
 hämähäkkejä, kovakuoriaisia, kotiloita.

Saalistajansa on päästäiselläkin,
 mutta maapeto nappaa sen vain,
 jollei mitään muuta ole jäljellä.
 Näätä on kuvannut sen myskin lemua ellottavaksi.
 Pöllöä ei haju haittaa.

Kääpiöpäästäisten levinneisyyttä
 Suomessa ei ole osattu arvioida
 – kuka ehtii katsoa jokaiseen tikkuaskiin?

O m e n a .

Omena päivässä on
62 kiloa vuodessa.
Omenan keskipaino on 170 grammaa.

Omenan osat,
poikkileikkaa ylhäältä alas,
keskity nyt:

Kanta.

Kantakuoppa.

Vaha.

Kuori.

Malto.

Johtojänne.

Siemenkoppi.

Siemenet.

Johtojänne.

Malto.

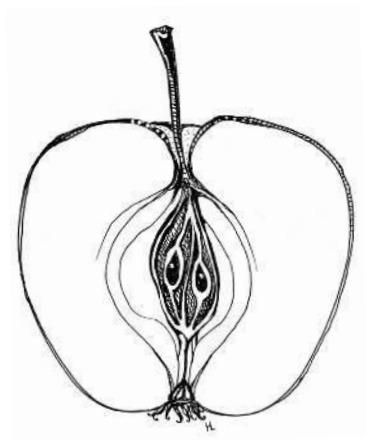
Kuori.

Vaha.

Silmäkuoppa.

Silmä.

Pöydän pinta (älä naarmuta).

Omenalajikkeita on maailmassa tuhansia.

Niistä hauskin on Huvitus,

prof. Sahlbergin hedelmätarhasta Yläneeltä, päivää.

Huvitus on pitkänpyöreä, silmään päin suippeneva,

helakankeltainen, punaviiruinen,

keskikokoinen, kesäinen kestiomena. Hyvä.

Kuusijuhlien joulupussissa oli
kotomainen omena ja piparipossu.

Omenansiemenissä on syanidijohdannaisia
ja ne ovat joinkuin myrkyllisiä.
Niitä pitää kiskoa kuppikaupalla,
ennen kuin niistä on lähtöä toivovalle
mitään iloa.

Hevonen.

Hevonen on nelijalkainen
nojateline, jonka keskellä on
nahkapäälysteiset poikkikaaret.

Hevonen on
ajo-, keinu-, keppi-, kilpa-, lahja-, ravi-, sirkus-, sota-
Hevoset ovat kesyjä ja villejä.

Kesynä,
ihmisen omana,
hevonen on ollut kohta kuusituhatta pitkää vuotta.

Eurooppalaisesta villihevosesta,
sukupuuttoon metsästetystä tarpaanista,
on olemassa yksi notkoselkäinen valokuva,
Moskovan eläintarhasta vuodelta 1884,
vihoviimeinen.

Hevosilla on yksinkertainen maha
ja – ressuukoilla – jalassaan yksi varvas.
Varpaan nimi on kavio.
Vanhoina hyvinä aikoina jalassa oli kolme varvasta.
Nyt siitä muistuttaa sarveiskalvon surkastuma, yönsilmä.

Hevosien väreillä on nimet.
Auringon haalistaman heinäaron mustaharja
on h a l l a k k o, vanhin kaikista väreistä.
Ruskea runko, nokimustat jouhet on r u u n i k k o.
Yltympäri ruskea, kaakaota, kanelia, kuparia, on r a u d i k k o.
Voinhaalea, kuunkultainen on v o i k k o.
Savurenkaita karvassaan kantava
vaalea humma on p a p u r i k k o k i m o.

Hevonen on aina saanut ihmisen keksimään:
 Terveellä miehellä on 0,1 hevosvoimaa.
 Mittayksikön havainnollisti James Watt (1736–1819),
 kun piti höyrykoneen mahtia, hevosen voittajaa, selittää.

Lisää hulluuksia:
 poolo, toto, ratsastushousut ja kentaurit.
 Kentaurilla on yläkeho ihmistä ja loppu hevosta.
 Vaikka kreikkalaisissa taruissa ne ovat
 rajuja, himokkaita olentoja,
 laukkaa mukana yksi taitava ja avulias: Kheiron.
 Kaikki lääkärit polveutuvat hänestä.

Suomeen Kentauri ei näy.
 Se loistaa etelän taivaalla
 Suden ja Purjeen välissä,
 Etelän ristiä varjellen.

Hevosellakin on oma tähtikuvio, pieni.
 Sen nimi on Pieni Hevonen.

Syreeni.

(Laus. sireeni)¹
 tuli Suomeen ruotsinlaivalla
 1728 Tukholmasta Turkuun².
 Balkanin laaksoista
 herraskartanoiden kautta
 apteekkarien puutarhoihin
 ja kylien raitelle,
 muorin torpan kulmalle
 pihasyreeniksi.
 Kesävihanta pensas
 tai pikkuinen puu,
 joka juurivesoaa ja
 maarönsyää.

Lehti herttainen, sileä, ehyt
 – sellainen soisi päivänkin olevan.
 Kukinto lila kuin nukkumatin jäätelö tai
 valkea kuin perintöporssiini.

Kukat toitottavat tuoksuaan torvimaisina
 kuin maijosten sireenit juhannusfesteillä.
 Kukat kutsuvat kuin seireenit saariltaan,
 saavat merimiehet nousemaan maihin.

Jos hulluuksissaan sahaa
 syreenin paksun varren poikki,
 näkee, että sen sydänpuu on
 kauniin purppurainen.

Puuaines on Euroopan kovinta
– tekisikö jousipyssyyn kaaren
vai kitaraan otelaudan?

Syreenimaja on paras paikka mietiskelyyn.
Kuulet kaiken,
näet,
sinua ei kuulla,
ei nähdä.

Vain varpunen tirskuu oksiston suojassa.

¹ 43,1 prosenttia suomalaisista nimittää sireeniä syreeniksi.

² Se ei tullut ensimmäisenä Suomenlinnaan, vaikka kyltissä mitä lukisi.

Karhu.

Karhuksi havitellaan.
 Epäkarhuja ovat
 muurahaiskarhu, merikarhu ja koalakarhu.
 Koala kuuluu tarkoittavan ”ei juo”.
 Eikä koala juuri juo.
 Kuumepuun kahiseva lehti riittää sille.

Puolikarhuja ovat
 pesukarhu ja punanenäkarhu (*Nasua nasua*).
 Täyskarhun testin läpäisseitä ovat
 maakarhu, jääkarhu,
 mustakarhu, huulikarhu, pandakarhu
 janiinedelleenkarhu.

Ensimmäinen oli sarastuskarhu,
 alkukarhu 35 miljoonan vuoden takaa,
 nisäkkäiden ajan aamuhämäristä,
 kettuterrierin kokoinen kaveri.

Luolakarhu oli viisisataakiloinen.
 Se kuoli viluun, nälkään ja kiukkuun
 viimeisen jääkauden tienoilla.

Pandaa on jäljellä parisentuhatta.
 Päivät kuluvat istuksien ja ruokaa kattellen.
 Se ahmii bambua, valikoitua heinää ja varomattomia vuohia.
 Naaras ovuloi kerran vuodessa, vapun tienoilla.
 Ei tarvitse ihmetellä vähäistä lapsilykkyä.
 Peukalon lisäksi pandalla on onnekseen viisi sormeaa.

Jääkarhu on uusi keksintö.
 Se on Jäämeren rantojen maakarhujen lapsia,
 sopeuma lumeen ja hylkeenhajuun
 vain sadantuhannen vuoden takaa.
 Jääkarhun nahka on yönmusta,
 turkin karvat kirkkaat.
 Anturoissa on liukuesteet.
 Se ei pelkää mitään, ei ihmistäkään,
 ei ihmistä ainakaan.

Maakarhu ei kronklaa.
 Siksi niitä on karhuista eniten,
 meidän ruskeita karhuja,
 mesikämmeniä, metsänomenoita.
 Ne voivat syödä öpaut 200 kiloa lihaa viikossa,
 pihlajanlehtiä, variksenmarjoja, muurahaisia
 ja kaikkea paitsi mopoja,
 vaikka pystyvät helposti juoksemaan ne kiinni.

Karhu nukkuu lokakuusta huhtikuuhun
 – turha valvoa, kun puolukka on jäässä ja jänis laiha.
 Unessa karhun sydän lyö kymmenisen kertaa tunnissa.
 Talvipesä on maahan kaivettu onkalo.

Kun naaras tekee pesän,
 se laittaa sammalta ja havua pehmukkeeksi,
 että alkuvuodesta syntyvillä pennuilla olisi hyvä.
 Uroksille ei petin kanssa niin tarkkaa ole.
 Se voi mennä myös suuren kuusen alle,
 huokaista ja antaa lumen sataa päälleen.